

Tatjana Čulina

Povijesnomedicinski i javno-zdravstveni odrazi neravnomjernog gospodarskog razvitka Rijeke i okolice u XIX. stoljeću

Rijeka: Državni arhiv u Rijeci – Hrvatsko znanstveno društvo za povijest zdravstvene kulture, 2020.

U Rijeci je početkom 2020. godine izdana knjiga docentice Tatjane Čuline pod naslovom *Povijesnomedicinski i javno-zdravstveni odrazi neravnomjernog gospodarskog razvitka Rijeke i okolice u XIX. stoljeću*. Knjigu su zajednički izdali Državni arhiv u Rijeci i Hrvatsko znanstveno društvo za povijest zdravstvene kulture, a tiskala riječka Tiskara Zambelli. Riječ je o djelu koje obuhvaća 160 stranica obogaćenih s 38 slika i 42 tablice. Građa iz knjige potkrijepljena je s 273 reference, što samo po sebi dovoljno govori u prilog detaljnosti u obradi teme. Budući da proizlazi iz autoričina doktorata, po

uzoru na znanstvene radove, podijeljena je na uvod, cilj istraživanja, materijale i metode rada, rezultate, raspravu i zaključak te na kraju autoričin životopis.

Kao cilj svojega znanstvenoga istraživanja autorica navodi utvrđivanje povezanosti demografskih pokazatelja sa stupnjem demografskoga razvoja

gradova Rijeke i Bakra te općina Kastva i Grobnika, kao i razvojem lokalne medicinske prakse u njima, s naglaskom na specifičnu zdravstvenu zaštitu djece i majki. U skladu s time, u uvodnome dijelu donosi iscrpan prikaza povijesnoga razvoja navedenih mjesta od XVII. do XIX. stoljeća, s naglaskom na gospodarske, javnozdravstvene i demografske odrednice. Pritom se odmah uočava nerazmjer između na svim poljima brzoga progresivnoga razvoja Rijeke s jedne i stagnacije Bakra, Kastva i Grobnika s druge strane, što je glavna odrednica cijele knjige, a što je i do danas uglavnom prisutna osobina tih sredina. Taj se nerazmjer očituje i u postojanju zdravstvenih ustanova pa tako u spomenutome razdoblju jedina bolnica djeluje u Rijeci, Gradska bolnica Svetoga Duha, koja se od 1823. nalazila na tadašnjem Camberijevu trgu, odnosno u današnjoj Ciottinoj ulici, a u preostala tri mjesta djeluje jedino *špital* za škrljevsku bolest u Bakru i to samo do 1847. kada se prenamjenjuje u gradsku ubožnicu. Povezano s time, jedini školovani liječnici djeluju u Rijeci, dok za preostala tri grada nema sačuvanih povijesnih podataka.

Među riječkim liječnicima autorica ističe i donosi kratke biografije gradskog protomedika Antonija Felicea Giacicha (Lovran, 1813. – Rijeka, 1898.), internista i začetnika riječke otorinolaringologije Gjure Cattija (Rijeka, 1849. – Begunje, 1923.) i bolničkoga kirurga Antonija Grossicha (Draguč, 1849. – Rijeka, 1926.). Potom navodi i školovane stomatologe koji tada prvi put dolaze u Rijeku: Gaetana Pierinija, Natana Garfunga, Isaka Löwija, Franu Dobrovića, Niku Gjivovića, Dezidera Dalmu i Edmunda Krausza. Kao značajne uzroke morbiditeta i mortaliteta navedenih gradova u promatranome razdoblju autorica navodi epidemije kolere, difterije, šarlaha i ospica te endemije malarije i škrljevske bolesti.

Središnji dio knjige čine opis materijala i metoda rada, tablični i slikovni prikaz rezultata te rasprava. Kao glavni primarni izvor korišteni su podatci iz matičnih knjiga rođenih i umrlih koji su podijeljeni na one iz Rijeke (Župa Uzvišenja Blažene Djevice Marije: 5564 rođenih i 5560 umrlih) kao glavnu grupu i na one iz Bakra, Kastva i Grobnika (Župe svetoga Andrije apostola, svete Jelene Križarice te svetih Filipa i Jakova: 5073 rođenih i 4608 umrlih) kao kontrolnu grupu, a nalaze se u Državnome arhivu u Rijeci. Od natalitetnih podataka obrađeni su spol, datum rođenja i bračno stanje majke, a od mortalitetnih spol, dob, datum smrti i uzrok smrti usklađen s MKB-10 klasifikacijom. Analizirani su i izvori koji se bave općim te gospodarskim pokazateljima razvoja. Prikupljeni podatci statistički su obrađeni te tablično i slikovno prikazani na 80 stranica rezultata koji čine najvažniji dio knjige. Dio posvećen raspravi dobivene rezultate stavlja u kontekst prostora i vremena pa se tako

uočava da je unatoč negativnom prirodnom prirastu Rijeka zbog useljavanja na 'pozitivnoj nuli', da je u Bakru negativan prirodni prirast pojačan iseljavanjem, a Kastav i Grobnik imaju pozitivan prirodni prirast. Činjenica da broj izvanbračne djece čini 9,5 % u Rijeci u odnosu na 0,7 % do 3 % u preostala tri mjeseca, objašnjena je pojačanim useljavanjem mladih neudanih žena u potrazi za poslom u Rijeku kao tada brzo rastući lučki i industrijski grad. Smanjena smrtnost novorođenčadi i majki, odnosno povećana prisutnost prirođenih malformacija i deformacija u Rijeci u odnosu na preostale navedene sredine protumačena je prisutnošću školovanih babica u Rijeci.

Zaključak potvrđuje autoričinu tezu o utjecaju neravnomjernoga gospodarskoga razvitka na neravnomjeran razvoj zdravstva Rijeke s jedne strane, odnosno Bakra, Kastva i Grobnika s druge strane. Istraživanje je pokazalo da je demografski bum Rijeke u 19. stoljeću bio odraz primarno mehaničkoga priljeva mlađega ruralnoga stanovništva, dok je relativni porast broja umrlih bio rezultat ponajprije visokog mortaliteta među djecom i mladima, a tek sekundarno starenja stanovništva. To je egzaktno potvrđeno i podjelom stanovništva u sedam dobnih skupina (<1 mjeseca, 1 – 11 mjeseci, 1 – 3 godine, 4 – 6 godina, 7 – 12 godina, 13 – 19 godina, >20 godina), čime je također potvrđen neprirodno velik udjel mlađe populacije u ukupnoj smrtnosti svih promatranih sredina. Značajan je doprinos i prvi put provedeno usklađivanje zabilježениh latinskih i talijanskih termina uz uzroke smrti sa suvremenim hrvatskim terminima koji su u skladu s MKB-10 klasifikacijom. Zaključno se može reći da je knjiga docentice Tatjane Čuline, koja njome uspješno nastavlja stopama svojega oca, renomiranoga povjesničara medicine profesora Ante Škrobonje, značajan doprinos socijalnoj povijesti medicine ne samo Rijeke i okolice već i cjelokupne Hrvatske i njezina mediteranskoga okružja, te kao takva može poslužiti i kao polazište za proučavanje suvremenih javnozdravstvenih problema.

Bruno Atalić

Dubravka Osrečki Jakelić

**Izložba diplome i povelje hrvatskih farmaceuta iz
zbirke Hrvatskog muzeja medicine i farmacije HAZU**